

KS. ANDRZEJ SACHER

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

a.sacher@uksw.edu.pl

ORCID 0000-0003-2777-0411

Doktorat ks. mgr. lic. Piotra Zająca

23 kwietnia 2024 r. na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Piotra Zająca. Doktorant przedłożył pracę doktorską zatytułowaną „*Ad imaginem Ecclesiae universalis*. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w uchwałach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986)”, napisaną pod kierunkiem ks. dr. hab. Marka Saja, prof. ucz. Recenzentami pracy byli ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut, UPJPII Kraków, ks. prof. dr hab. Lucjan Świto, UWM Olsztyn, ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk, prof. ucz., KUL Lublin. Publicznej obronie przewodniczył o. dr hab. Dariusz Borek, prof. ucz., Dziekan WPK UKSW.

Doktorant przedstawił najważniejsze tezy i wyniki badań zawarte w przedłożonej dysertacji. Stwierdził m.in., że nie ma żadnej wątpliwości, iż zmiany, jakie dokonały się na gruncie prawa powszechnego, liturgicznego oraz na płaszczyźnie duszpasterskiej po Soborze Watykańskim II miały być także impulsem do wdrożenia ich w poszczególnych wspólnotach partykularnych Kościoła. W niektórych miejscach ta recepcja postępowała szybciej i skuteczniej.

Pasterz diecezji tarnowskiej abp Jerzy Ablewicz zdawał sobie sprawę z potrzeby odnowy powierzonego mu Kościoła partykularnego. IV Synod Diecezji Tarnowskiej odbył się w latach 1982-1986. Wiele aspektów życia duchowieństwa oraz świeckich musiało być na nowo przepracowanych. Sam Sobór Watykański II nosił znamiona głębokiej reformy, która miała się dokonać w Kościele powszechnym.

Jednym z najważniejszych zagadnień, nad jakimi musiał się pochylić prawodawca tarnowski, było życie sakramentalne. Aktywizacja wiernych w liturgii, nowe podejście duchowieństwa do poszczególnych sakramentów – to tylko niektóre z zagadnień, które musiały być zrewidowane.

Temat przedłożonej dysertacji niejako narzuca jej strukturę. Badania zostały zawężone do sakramentów wtajemniczenia. Praca składa się z trzech rozdziałów, które traktują kolejno o sakramencie chrztu, bierzmowania oraz Najświętszej Eucharystii.

Poszukiwania w przedłożonym studium dotyczyły odpowiedzi na pytanie: W jaki sposób prawodawca tarnowski zaadaptował prawo kanoniczne dotyczące sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego na obraz Kościoła powszechnego – *ad imaginem Ecclesiae universalis*?

Analizie zostały poddane nie tylko statuty IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w zakresie sakramentów wtajemniczenia, ale także cały proces tworzenia tych norm prawnych. Głównym źródłem były dokumenty archiwalne, które znajdują się w archiwum diecezji tarnowskiej. Zatem praca ma charakter porównawczy.

Doktorant przedstawił następujące wyniki badań w odniesieniu do sakramentu chrztu. Widać dosyć dużą rozbieżność między projektami a końcowym dokumentem. Dokumenty archiwalne – co wiele razy podkreślano w przeprowadzonej powyższej analizie – były niejednokrotnie bardziej precyzyjne i lepiej oddawały ówczesną rzeczywistość niż promulgowane statuty końcowe, w których zauważa się 1. brak zaproponowanego wzoru pisemnego oświadczenia rodziców żyjących w związku niesakramentalnym odnośnie do katolickiego wychowania potomstwa; 2. brak oznaczenia obligatoryjnego czasu udzielania sakramentu chrztu; 3. brak wskazania obligatoryjnego przystąpienia rodziców do sakramentu pokuty i przyjęcia Komunii św. podczas obrzędu chrztu ich dziecka; 4. brak doprecyzowania odnośnie do zagadnienia „wychowania katolickiego”; 5. chciano w duchu KPK/17 nadać proboszczowi większe uprawnienia w kwestii odmowy udzielenia sakramentu, nadawania imienia dziecku czy też decydowania o dopuszczeniu danej osoby do roli rodzica chrzestnego.

Odnosnie do sakramentu bierzmowania przeprowadzona w drugim rozdziale dysertacji analiza norm synodalnych prowadzi do następujących wniosków: 1. Opracowanie wytycznych dotyczących sakramentu bierzmowania stanowiło wielkie wyzwanie dla Ojców synodalnych. Duszpastersko i jurydycznie należało stworzyć taki dokument synodalny, który stanowiłby kontynuację sakramentu chrztu. 2. Dwa dokumenty odnośnie bierzmowania: statuty i instrukcja synodalna. Nie znajdujemy przyczyny takiego niezrozumiałego stanu rzeczy. Statuty synodalne zawierają część norm prawnych, natomiast instrukcja stanowi o samym przygotowaniu i przeprowadzaniu bierzmowania oraz angażowaniu bierzmowanych w Kościele. Z punktu widzenia duszpasterskiego nie ma uzasadnionej przyczyny, dlaczego te dwa dokumenty istnieją osobno, gdyż niektóre normy zostały powielone w obydwu tekstach (m.in. wiek przyjmującego bierzmowanie).

Przyczyn takiego podziału można, zdaniem Doktoranta, upatrywać w fakcie, że instrukcja traktująca o przygotowaniu do bierzmowania istniała już na terenie diecezji tarnowskiej w 1968 r. i była niewątpliwie podstawą do opracowania późniejszego dokumentu, jakim była instrukcja synodalna. Drugim powodem tego podziału mogła być zbyt duża obszerność zagadnień związanych z przygotowaniem do sakramentu bierzmowania. Jeśli normy synodalnej instrukcji zostałyby włączone jako normy statutowe, sam rozdział o bierzmowaniu stanowiłby obszerną część uchwał synodalnych w ogólności. 3. Przygotowanie do sakramentu zostawało w większej mierze scedowane na grunt katechezy. Zbyt mało zostało poświęcone możliwości innej aktywizacji przyparafialnej, która miałaby na celu lepsze przygotowanie do sakramentu bierzmowania oraz aktywizacji po jego przyjęciu. 4. Brak wskazania, kto jest odpowiedzialny za harmonogram udzielania bierzmowania w diecezji; czy jest on podawany do wiadomości publicznej na początku roku katechetycznego lub kalendarzowego. 5. Brak wyjaśnienia, co oznacza pojęcie „większe parafie”; kto zajmuje się przygotowaniem kandydatów do bierzmowania w parafii; kto jest odpowiedzialny za adnotacje na temat przyjęcia sakramentu bierzmowania w księgach metrykalnych.

6. Ważne, zdaniem Doktoranta, byłoby podkreślenie, że to proboszcz, jako pasterz *sui iuris* jest odpowiedzialny za przygotowanie i przeprowadzenie bierzmowania. Wprost mowa o sędowaniu tego obowiązku na innego duszpasterza.

W trzecim rozdziale przedłożonej pracy doktorskiej poświęconym Eucharystii, Doktorant analizując źródła prawa i literaturę, doszedł do następujących wniosków: 1. Zagadnienie Eucharystii jest porównywalnie o wiele bardziej rozbudowane w statutach synodalnych. 2. Duch litery oraz myślenie utrwalone przez dziesiątki lat pod rządami KPK/17 są widoczne w normach synodalnych. Brak odcięcia od starego prawa, brak także zmiany podejścia w wielu kwestiach duszpasterskich. 3. Stosowanie słownictwa np. stwierdzenia „prace służebne” (*opera servilia*). 4. Statut 144 § 3 norm synodalnych zakazywał łączyć Mszę św. z nabożeństwem. W prawie partykularnym pozostawiono ten zapis, chociaż KPK/83 abrogował tę normę. 5. Temat binacji i trynacji był zapewne czymś nowym dla prawodawcy tarnowskiego, który ograniczył się do zasymilowania norm z prawa powszechnego. 6. Osobnym zagadnieniem była koncelebracja, a także składane przy tej okazji ofiary. Było to *novum* prawne. O ile temat koncelebrowania został przez ustawodawcę partykularnego podjęty, o tyle przeznaczenie ofiar z tego tytułu zostało całkowicie pominięte. Sprawa doczekała się regulacji dopiero w 2001 r. przez kolejnego biskupa tarnowskiego, Wiktora Skworca. 7. Pozostawienie zapisu w synodalnej *Instrukcji o przygotowaniu dzieci do Pierwszej Spowiedzi i Komunii św.* mówiącego o organizowaniu uroczystości pierwszej komunii w godzinach porannych. Praktyka ta była stosowana pod rządami KPK/17, który obligował do postu eucharystycznego od poprzedzającej północy. W nowym prawodawstwie norma ta została derogowana. 8. Brak doprecyzowania wielu kwestii: 8a. brak wskazania konkretnej osoby troszczącej się o sprawowanie Eucharystii w danej placówce duszpasterskiej. Prawodawca stawia bardziej na odpowiedzialność zbiorową, kolegialną, co w tym temacie nie do końca jest właściwe, biorąc pod uwagę normy obowiązującego obecnie Kodeksu. W statutach synodalnych brakuje wskazania, że to proboszcz jest obligatoryjnie odpowiedzialny za piękno liturgii w parafii; 8b. używanie

języka potocznego, który z pewnością jest zrozumiały, jednak nie do końca właściwy w dokumencie prawnym; 8c. IV Synod Diecezji Tarnowskiej zobowiązuje do prowadzenia *Liber stipendiorum*. Jest to czynność obligatoryjna. W tym miejscu jednak prawo partykularne nie precyzuje, czy w przypadku wspólnoty kapłanów ma być jedna księga dla wszystkich, czy też każdy ma prowadzić taką indywidualnie. Analogicznie można zauważyć pewną nieścisłość odnośnie do przechowywania *Liber stipendiorum* po zakończonym roku kalendarzowym. Normy statutowe nie przewidują zabezpieczenia ksiąg intencyjnych z poprzednich lat w archiwum parafialnym. 9. Ojcowie synodalni, stanowiąc prawo dla swojej diecezji, wykazywali się wielkim doświadczeniem duszpasterskim. Treści wielu statutów trudno szukać w prawie powszechnym, gdyż są wynikiem praktyki wielu pokoleń kapłańskich, ich przemyśleń i adaptacji. Można w tym miejscu dla przykładu przytoczyć chociażby troskę duszpasterzy o porządek Mszy św. w dni świąteczne, gdzie *explicite* prawodawca tarnowski zaleca, aby nabożeństwa w te dni były sprawowane co 75-90 minut, czy też sam obowiązek posiadania *Liber stipendiorum*, który nie jest wymagany przez prawo powszechne.

Doktorant podsumował, że prawodawca tarnowski zdawał sobie sprawę z ciążącej na nim odpowiedzialności za wprowadzenie nowych norm prawa kanonicznego promulgowanego w roku 1983 oraz nauczania Soboru Watykańskiego II. W dokumencie synodalnym widać wpływy tych dwóch źródeł prawnych i odwoływanie się do nich. Wiele jednak spraw było nowością w Kościele i trzeba było zdecydowanie więcej czasu, a przede wszystkim praktyki duszpasterskiej, aby stanowić konkretne prawo partykularne w taki sposób, by nie było wątpliwości co do jego stosowania. W wielu miejscach prawodawca tarnowski ograniczył swoją rolę tylko do duplikowania norm prawa powszechnego.

W kontekście przeprowadzonych badań Doktorant podkreślił, że 2.12.2023 r. zakończył się już V Synod Diecezji Tarnowskiej, którego uchwały wejdą w życie od 31.03.2024 r. Interesujące wydaje się porównanie tych dwóch dokumentów prawnych w temacie sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Warto byłoby zestawzić oba dokumenty

i wykazać różnice, a przy tym odpowiedzieć na pytanie o zakorzenienie uchwał V Synodu w obecnych realiach dla zwiększenia skuteczności prawa i działań duszpasterskich.

Ksiądz mgr lic. Piotr Zając w swojej pracy wykorzystał obszerny materiał źródłowy oraz literaturę przedmiotu. Zastosowana metodologia była odpowiednia dla poszczególnych części pracy.

Recenzenci pracy doktorskiej wskazali jej pozytywne walory oraz przedstawili uwagi krytyczne. W końcowych wnioskach wszyscy recenzenci ocenili rozprawę jako odpowiadającą wymogom stawianym przez prawo dysertacjom doktorskim, tak pod względem merytorycznym, jak i formalnym.

Przewodniczący obronie, o. dr hab. Dariusz Borek, prof. ucz., Dziekan WPK UKSW, ogłosił, że Rada Dyscypliny Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, biorąc pod uwagę wyniki egzaminu doktorskiego, walor naukowy przedłożonej pracy, opinie recenzentów oraz pozytywny wynik obrony, nadała ks. mgr. lic. Piotrowi Zającowi stopień naukowy doktora nauk społecznych w dyscyplinie prawo kanoniczne.